

S. C. ROWELL

*Olim multorum patronus et
praesidium, nunc ecce cliens:*
Jono iš Lietuvos kunigaikščių
mirtis ir pomirtinis šlovinimas
(1538 m. vasaris–gegužė)

ANOTACIJA. Po ilgos ligos 1538 m. vasario 18 d. Poznanėje mirė buvęs Vilniaus, tuometinis Poznanės vyskupas Jonas Žygimantaitis iš Lietuvos kunigaikščių. Mirties priežastis – *febra diutina quartana*, kas ketvirtą dieną atsinaujinantis karščiavimas, maliarijos atmaina. Ta liga pakirto ne vieną XVI a. Europos, įskaitant ir Lenkijos-Lietuvos, dvasininką. Šio straipsnio tikslas – apžvelgti vyskupo Jono mirties pasekmes, jo dvaro ir administracijos gan skubaus atsitraukimo iš Poznanės ir jo įamžinimo priemonės, visų pirma Stanislovo Čarnio *Epicediją* nelaiku mirus Poznanės vyskupui Jonui iš Lietuvos kunigaikščių, 1538 m. spausdintą *in 4°* formatu Leipcige, Valentino Šumano (Shumann) leidykloje, Didžiosios Lenkijos generalinio seniūno Andriejaus Gurkiečio (Górka) malone. Priede pateikiamas perspausdintas šis veikalas su vertimu į lietuvių kalbą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Jonas iš Lietuvos kunigaikščių (1499–1538); vyskupas; Vilnius; Poznanė; mirtis; atmintis; *epicedion*; Stanislovas Chroščekis (apie 1517–1578).

1538 m. vasario 18 d. pavakare Poznanėje po ilgos ligos mirė buvęs Vilniaus vyskupas, tuomet Poznanės ordinaras Jonas Žygimantaitis iš Lietuvos kunigaikščių. Jis gyveno 39 metus ir 6 savaites, vos ketverius metus ilgiau nei jo dėdė, Gniezno arkivyskupas-kardinolas Fridrikas Jogailaitis (1468–1503). Jono mirties priežastis – *febra diutina quartana*, karščiavimas, užėinantis kas

ketvirtą dieną, maliarijos atmaina. Ta liga pakirto ne vieną Europos, įskaitant ir Lenkijos-Lietuvos, dvasininką, pavyzdžiui, paskutinį katalikų Kenterberio arkivyskupą, kardinolą Reginaldą Pole'ą (1500–1558). Nuo karščiavimo mirė ir kunigaikščio Jono įpėdinis Poznanėje, vyskupas Stanislovas Pinčkovskis Olešnickis (1469–1539). Šio straipsnio tikslas – apžvelgti Jono laidotuvių ir pomirtinio šlovinimo aplinkybes, visų pirma, Stanislovo Čarnio Chrošceskio *Epicediją* – gedulingas eiles nelaiku mirus Poznanės vyskupui Jonui iš Lietuvos kunigaikščių, 1538 m. išspausdintas atskiru leidiniu *in 4°* Leipcige, Valentino Šumano leidykloje, su Didžiosios Lenkijos generaliniam seniūnui Andriejui Gurkiečiui paskirta pratarne¹.

Matyt, kunigaikštis Jonas rimtai sirgo dar būdamas Vilniuje. 1536 m. jo aplinkoje – kapituloje ir kurijoje – minimi bent keturi gydytojai, medicinos daktarai, o jų skaičius nė kiek nesumažėjo jam atvykus į naują sostinę, kur 1537–1538 m. dvare prie vyskupo gydymo šešiams mėnesiams prisijungė ir Valentinus Reška (Walenty Reszka) iš Starogardo, Poznanės miesto tarėjas ir žymus vietinis teisės ir medicinos daktaras². 1537 m. kovo mėn. Jonas

¹ *In immaturam mortem Illustrissimi eiusdemque Reverendissimi Ioannis praesulis Posnoniensis [!] de Ducibus Lituaniae Principis epicædion, Stanislao Chroscesio Nigro, Cziechanoviense Autore, Lipsiæ excudebat Valentinus Schumann Anno MDXXXVIII.* Tekstas, perspausdintas pagal XIX–XX a. sandūros nuorašą – Ludwik Ćwikliński, „Żywot i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego, humanisty i lekarza poznańskiego wieku XVI-go“, in: *Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy fundacy jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego*, Lwów: Nakładem Senatu Uniwersytetu Lwowskiego z Drukarni E. Winiarza, 1900, p. 185–211. Straipsnis turi atskirą paginaciją; biografinę teksto dalį be *Epicedijo* perspausdino *Kronika miasta Poznania*, 2001, t. 1: *Lekarze*, p. 56–65. Valentinus Šumanas (Valentin Schumann), Leipcigo miestietis (nuo 1514 m.), liuteronų ir katalikų tekstų bei muzikos leidėjas, m. 1542.

² Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (toliau – AAP), *Acta Episcopalia* (toliau – AE), t. 8, l. 2v, 1536 10 12: *Stanislaus Bonffeczki, Matthias Costhewski Varschoviensis, Ambrosius Rudzki Loviciensis ecclesiarum canonici, Balthazarus Shimotherski, medicine doctores et physici sue illustris et reverendissime paternitatis*; nors neretai medicinos daktarai imdavo Poznanės kanauninko vietą, tačiau gydytojams nebuvo paskiriama atskira kanauninkija – Konrad Lutyński, *Kapituła katedralna w Poznaniu w XVI wieku. Organizacja i majątek (Studia i materiały*, t. 30), Poznań: Wydział Teologiczny UAM, 2000, p. 61–62, išn. 208. Reška – AE, t. 8, l. 27r–28v, 1537 11 14: Jonas Rešką, dekretų ir medicinos daktarą, pakvietė dalyvauti teismo posėdyje, kur sprendžiama miestiečių ir dvasininkų byla; apie Reškos buvimą prie mirštančio vyskupo – Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, *Acta Capituli Posnaniensis* (toliau ACP), t. 10 (CP, t. 37), l. 136r; kapitulės aktai spausdinti dalimis – *Akta kapitul z wieku XVI wybrane*, wyd. Bolesław Ulanowski, t. 1, d. 1, *Akta kapitul poznańskiej i włocławskiej (1519-1578)* (toliau – AKPW), Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności,

pagaliau įžengė Poznanėn, bet jo sveikata buvo silpna. Dar 1536 m. spalio 9 d. karalius paaiškino vyskupo svainiui Montforto grafui Jurgiui, kad dvasininkas *gravi morbo implicitus* (sunkia liga susirgęs)³. Pagal Poznanės kapitulos raštininką, atvykęs ordinaras buvo *debilitatus longewa egritudine* (nusilpęs dėl ilgalaikės negalios). Dėl šios priežasties Jonas sutrumpino savo įžengimo į naują vyskupiją apeigas. Jį, atvykstantį su 300 raitelių palaيدا, tarp kitų sutiko Didžiosios Lenkijos vaivada Lukas ir jo sūnus Andriejus Gurkietis (Górka); Andriejus taip pat dalyvavo kartu su nauju vyskupu 1537 m. šventiniame žydaičių krikšte. Nors pavasarį-vasarą vyskupas pats dalyvavo teismo posėdžiuose, tačiau eidavo skundai, kad pašaliniam buvo neįmanoma, arba bent keblu, pas jį gauti audienciją. Lapkritį-gruodį Jono iš viso teisme nematome; gali būti, kad tuo metu jis rezidavo nebe mieste, o netoliese esančiame Kostžino (Kostrzyn) miestelyje⁴. 1538 m. sausio mėn. ordinaro teismo bylų klausydavo tam reikalui paskirti kanauninkai – dėl vyskupo silpnumo ir karščiavimo, *propter suam infirmitatem febrientemque afflictionem*⁵.

1538 m. vasario 18 d., 18 val. prieš pat vakarines pamaldas, Jono gydytojai, kanauninkas Jonas Voičikas (Woiczik) ir miestietis, buvęs burmistras, Valentinus Reška (Reszka) paskelbė vyskupą mirus *ex quartana diutina egritudine*. Pasak kanauninkų, artinantis mirčiai Jono protas bei atmintis nebuvo tobuli, *mentis rationem et memoriam non perfectam habuit* – nes pamiršo palikti turtų katedrai; kapitulos broliai testamentą vykdytojus paprašė rūpintis katedros reikalais, kaip esą Jonas buvo pažadėjęs⁶.

Skład główny w Księgarni spółki wydawniczej polskiej, 1908, p. 37, § 99; *Polski Słownik Biograficzny*, t. 31: *Rehbinder Jerzy–Romiszewski Modest*, Wrocław [i in.]: Zakład narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1988–1989, p. 133–134; Reškos jaunystės dienoraštis saugomas Krokuvoje – Biblioteka Jagiellońska, Cim. Qu 5512; 1534 m. prekiavo Vilniuje pelenais; Reška buvo kunigaikščio vyskupo Pauliaus Alšėniškio pažįstamas. Jacek Wiesiołowski, „Młode lata Doktora Reszki burmistrza Poznańskiego“, in: *Kronika miasta Poznańskiego* 2001, Nr. 1: *Lekarze*, p. 22–40.

³ *Acta Tomiciana, tomus octavus decimus*, coll. Venceslaus Urban, Andreas Wyczański, Richardus Marciniak, Kórnik: Sumptibus Bibliothecae Kornicensis, 1999, Nr. 382, p. 416.

⁴ AAP, *Acta Capituli Posnaniensis* (toliau – ACP), t. 10 (sign. CP, t. 37), l. 134, 1537 12 17: *procurator antiquus solveret deputaciones dominis cantori et Lanczski ad Costrzin obviam Reverendissimo domino episcopo nostro equitantibus per fertonem*.

⁵ AE, t. 8, l. 42–43v, čia l. 42r, 1538 01 07.

⁶ CP, t. 37, l. 143v, AKPW, p. 39, §104, 1538 04 08.

Ryt dieną po vyskupo mirties kapituloje susirinkę kanauninkai pasirūpino patikrinti vyskupo dvarų turtus ir pajamas⁷. Praėjus savaitei, vasario 25 d. Jono testamento vykdytojai taip pat siekė inventorizuoti velionio administruotą turtą. Kanauninkai siekė išvaryti Jono žemės valdų tvarkytoją Albertą Kuklinovskį ir užtikrinti, kad jo vietoje nebūtų priimtas dar vienas pašalinis arba pasaulietis. Kuklinovskis Jonui tarnaudavo Vilniaus vyskupijoje kaip Pieršajos ir Melinkavos faktorius (ekonomas)⁸. Toje vyskupystėje vyskupo dvarus valdė pasauliečiai. Įžengęs į savo sostą Jonas atsisakė duoti priesaiką, kad pasauliečiams neduos valdyti vyskupijos pilių ir tvirtovių⁹. Savaime aišku, Poznanėje broliams kanauninkams nepatiko naujai įvesta „lietuviška“ tvarka. Iš tiesų jie pradėjo skųstis Kuklinovskio elgesiu vyskupui dar prieš Jonui atvykstant į Poznanę – 1537 m. sausio mėn. kanauninkai pasiuntė savo notarą Grigalių Naderžyckį (Naderzycki) Varšuvon pranešti apie Kuklinovskio prasižengimus¹⁰. Kokia tai buvo tvarka, lieka neaišku, bet tikriausiai ji susijusi su sunkiais naujais mokesčiais bei prievolėmis ir svetimų pasauliečių įdarbinimu vyskupo turto/dvarų faktoriais (ekonomais). Tokią sąlygą kanauninkai ketino pritaikyti ateityje kitiems nominatams¹¹. Kuklinovskis laikytas pavojingu žmogumi Bažnyčios, kapitulos atžvilgiu ir ypač raktų ir dvarų gyventojams. Atgauti kompensacijas iš Kuklinovskio už patirtas nuoskaudas teisme vietiniams gyventojams būtų

⁷ CP, t. 37 (ACP, t. 10), l. 136r–v: *ne sub hac morte reverendissimi domini pontificis res, pecora, pecudes et alia bona in curys et praedys // episcopatus Posnaniensis extancia ac silve, borre et nemora exciderentur, lacus et stagna demittantur et expiscarentur, subditi depactentur et opprimantur.*

⁸ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), F6-152, F6-153, F6-154: 1535 m. Jono iš Lietuvos kunigaikščių žemės suteiktys savo tarnams.

⁹ CP, t. 37, l. 112–113, AKPW, p. 35, § 92.

¹⁰ CP, t. 37, l. 109v–110r: *Jovis xvii Januarii [...] in domo domini canonici Gomolynski domini capitulariter congregati deputaverunt me notarium in Varschoviam ad Reverendissimum dominum Episcopum eundem in facto obseracionis arcule frumentarie emolotorumque in ea per Cuclynowski.*

¹¹ ACP, t. 10, l. 136v: *dispendiis angariisque novis et inauditis more lituanico hominibus subditis per dominum Cuclynowski factorem et procuratorem bonorum et clavium episcopalium generalem non sine magna gravitate impositis.* AKPW, p. 39: *Ut dominus nominatus non preficeret bonis ecclesie Cuclynowski, neque quempiam secularem et ne ipsum Cuclynowski in suum familiarem adficiat.* 1537 10 05 Kuklinovskis turėjo vertinti dešimtinės dalį, kurią bajoras Jeronimas Rogazinskis turėjo grąžinti vyskupui, nes grūdus neteisėtai laikė savo svirne – CP 111 (*Acta vicarii generalis, 1537*), l. 125v.

sunku¹². Kantorių Anzelmą Bialošlivskį Lukovietį (Anselm Byaloszlywski de Lukow) kanauninkai paskyrė turtų tikrintoju iš jų pusės, Jono kancleris Baltramiejus Gantkovskis (Bartłomiej Gądkowski, Gantkowski) ir maršalas Petras Gorinskis viską inventorizavo karaliaus vardu. Dvarionys prižiūrėjo velionio lavoną, kol Lukovietis kontroliavo išmaldas ir vidutines išlaidas¹³. Manytina, kad pašarvotas vyskupo kūnas gulėjo vyskupų rūmų antrajame aukšte, portretų salėje, iš kurios jis galų gale išgabentas paskutinėn kelionėn¹⁴.

Balandžio 1 d. kapitula paskyrė 20 markių savo pasiuntiniui, kan. Stanislovui Objezierskiui pasiųsti Petrakavo seiman, Bažnyčios reikalams aptarti ir pranešti apie vyskupo mirtį. Tarp aptartinių reikalų – Alberto Kuklinovskio ir jo pareigūnų pakenkimai vyskupystės turtams. Objezierskio paslaugos turėjo būti apmokėtos iš Jono palikimo¹⁵.

Kanauninkai testamentu vykdytojų prašė vaško bei vyno, kartu su vargonų ir pastato remonto darbais, kaip vyskupas buvo esą numatęs ir aprobavęs, bet šitie atsisakė pinigine atverti. Tuo tarpu Jono dvaro aparatas pamažu pasitraukė iš miesto. 1538 03 19 buvęs Jono dvariškis, karaliaus riteris Pranciškus Hornas pelningai pardavė savo namą netoli katedros Jonui Zichlinskui už 200 florenų, t. y. 100 kapų grašių. Jis buvo tą namą nupirkęs prieš dvejus metus už 64 kapas¹⁶. Poznanės kanauninkai prašo naują vyskupą-nominatą nesamdyti

¹² ACP, t. 10, l. 136v: *laicus Cuclynowski, qui ecclesie ac venerabili capitulo et opido infestus sit, iisdem clavibus prefectus ab illoque factores alii laici ubique in clavibus et curiis episcopalibus sunt substituti, qui subditis episcopalibus sunt maxime molesti et infesti, cum quo pro repetendis damnis etc actio et lis foret difficilis.*

¹³ ACP, t. 10, l. 136v: *Aulicis ad corpus ipsius episcopi manentibus ipse dominus cantor almonias et expensas mediocres subministraret et reliquos introitus pro futuro episcopo conservaret.*

¹⁴ AKPW, p. 39, §105: *ex palatio episcoporum depictorum atrii superioris in currum...*

¹⁵ *Ibid.*, p. 40, §106, ši suma bus pridėta prie Jono skolų kapitulai. Kanauninkai taip pat skyrė 100 auksinių (*aureos*) iš katedros įždo – karaliui dovanelę pirkti – *ibid.*, p. 38, §103. ACP, t. 10, l. 169v, 170v: *Item Domino Obiezerski deputato ad Regem maiestatem pro conventu generali pyotrviensi in negociis ecclesie ad denunciandam mortem episcopi ex Ducibus marc. XX datum. 1540 m. ši suma dar nemokėta: ACP, t. 11 (CP, t. 38), l. 19v: Incipit annus Domini 1540 [...]. Debita reverendissimi ex Ducibus [...]. Item Domino Obyezerski deputato Pyotrcoviam ad Regiam maiestatem ad denuntiandam mortem eiusdem Reverendissimi ex Ducibus et conquerendum de violencys per Cuclynowski et servitores suos in bonis ecclesie factis date sunt marc. XX.*

¹⁶ ACP, t. 10 (CP, t. 37), l. 96v, 1536 06 30 – *domus Gruczowski* pardavimas už 80 markių (1 markė – 48 lenkų grašių) Pranciškui, l. 103r–v, 1536 10 04; Pranciškus namą parduoda Kopaničo (Kopanycz) laikytojui Janui Zichlinskiui (Zichlynski), *DK Perg.* 273 (1538 03 19) už 200 florenų (1 florenas – 30 lenkų grašių), plg. ACP, t. 10, l. 139v–140v.

tuometinio Jono dvaro faktoriaus Alberto Kuklinovskio vyskupo valdoms valdyti. Jono dvaro kancleris Baltramiejus Gantkovskis pasiliko vietoje – jis vietinis notaras, kuris 1519 12 22 Jonui atstovavo perduodant prepozito vietą Andriejui Kšickiui (Andrzej Krzycki); vėliau tapo Gniezno arkivyskupo Petro Gamrato kancleriu. Jono įvestas kanauninkas Andriejus Nadboras išlaikė savo stalą Poznanės ir Vilniaus katedroje iki pat mirties¹⁷.

1538 03 31 Vilniaus kanauninkų susirinkime Jono testamentą vykdytojas Lucko vyskupas Jurgis Chvalčevskis (Chwalczewski) paaiškino Jono mirties aplinkybes ir testamentą reikalus¹⁸.

¹⁷ 1519 m. Gantkovskio veikla: ACP, t. 8, l. 112v–113; trumpas Andriejaus Nadboro gyvenimo aprašas – *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, sudarė Vytautas Ališauskas [et al.], (*Bažnyčios istorijos studijos*, t. 2), Vilnius: Aidai, 2009, Nr. 214, p. 52–53.

¹⁸ *Anno domini millesimo quingentesimo trigesimo octavo die vero dominica ultima Martii Reverendissimis, reverendis ac venerabilibus dominis Georgio Dei gracia Luceoriensi, Venceslao eadem gratia Samogithiensi episcopis, Joanne de Domanowo praeposito, Josepho Jassinski archidiacono, Venceslao Czyrka Juris doctore, Joanne Cuniczki, Bartholomaeo Cawnensi, Valentino de Pilzno artium magistro de mensa creato praelatis et canonicis ecclesie Vilmensis pro tractandis nonnullis negotiis rem ecclesiae et capituli tangentibus capitulariter congregatis dominorum in medio Reverendissimus dominus Georgius Dei gratia episcopus Luceoriensis / Chwalczewski/ ut et tanquam exequutor olim Illustris principis et Reverendissimi in Christo patris, domini et domini Joannis ex Ducibus Lithuaniae Dei gratia episcopi Posnaniensis exposuit, quemadmodum idem olim Illustris princeps et Reverendissimus in Christo pater dominus episcopus Posnaniensis agens in humanis ante tempus ab hac luce suae commigrationis noluit, ut corpus suum in ecclesia cathedrali Posnaniensi sepeliatur, sed ut transportaretur ad primam suam ecclesiam Vilmensem. Cuius locum suae sepulturae testamento suo delegit, quod non || sine magno sumptu et impensa ob tam longam distanciam loci id effici potest. Et quia Reverendissimus dominus Luceoriensis tanquam exequutor olim Reverendissimi domini Posnaniensis animadvertens, quod corpus non alibi ***elabitur, nisi in sacello eiusdem Reverendissimi domini episcopi Posnaniensis demortui, decrevit sua Reverendissima Dominatio sacellum, quod noviter extractum dotandum clenodiis ac apparatus adornandum propter quod ostra veluta seu axameto et id genus, quae feretris supraponentur, et omnia illa quae cum funebri pompa abducentur ut ad decorem et ornatum illius sacelli applicarentur, petiit ne domini de capitulo, quorum interest, contravenirent, sed de omnibus exuviis pro ornatu et decore sacelli cederent ac inveni [?] recompensae pro refectione singuli per tres florenos sumerent et dona per vota et suffragia concludentes de unanimi eorum sententia pariter et assensu in minimo petitioni Reverendissimi domini Luceoriensis contravenire volentes de omnibus exuutiis ad funebralem pompam spectantibus ut puta ostro axameto cesserunt et renuntiaverunt, tres vero florenos relaxandos et in pios usus convertendos voluerunt, exceptis equis et curru eorumque attinentiis pro conductione materiae ad ecclesiam designatam, addito insuper || hoc quod peractis exequiis omnia illa ad thesaurum capituli deportantur et tam diu conservabuntur hactenus ad perfectam dotationem et in effectu consumationem dicti sacelli, LMAVB RS, f. 43, b. 210/2: Acta capituli Vilmensis (toliau – ACV), t. 1/2, l. 80v–81v.*

Ordinaro sielos intencijai balandžio 7 d. Poznanėje paaukotos mišios – Suma, o paskui vigilijos ir Requiem, kur pamokslą pasakė sufraganas Adrijo- nas Žakowski OP, Eno (Aenos) vyskupas (1531–1539), kuris buvo vadovavęs Jono įžengimo apeigoms. Palikus brangius laidotuvių metu naudotus audinius ir kitas mažas dovanas katedros vikarams, Petras Gorinskis ir būrys Jono dva- rionių iškeliauo su vyskupo kūnu Vilniaus link. Procesijoje juos lydėjo minia Poznanės parapinių bažnyčių, brolių narių iki Šv. Jono Jeruzalės bažnyčios (sw. Jana Jeruzalimskiego za murami), kuri stovėjo už miesto ribų¹⁹.

Poznanėje, kaip dažnas vietos ordinaras, Jonas paliko skolų; jo aparatas išvažiavo. Gegužės mėnesio 7 d. Vilniuje Petras Gorinskis kanauninkams pa- dėkojo gimtąja lenkų kalba už leidimą skirti laidotuvių reikmenis Jono koply- čios papuošimui²⁰. Dar 1539 m. lapkritį Poznanės kanauninkai skundėsi, kad remonto fondui trūksta lėšų, kurias Jonas buvo pažadėjęs duoti, o po metų, 1540 m. lapkričio 17 d. kapitula nusprendė skolas išieškoti iš Jono testamento vykdytojų ir Vilniaus kapitulos²¹.

Tuo tarpu balandžio 16 d. Leipcige spaudai atiduota proza ir eilėmis pa- rašytas gedulinis kūrinys *Epicedion* nelaiku mirusio vyskupo-kunigaikščio garbei. Šiuo atveju – tai pirmas kartas, kuomet turime pakankamai daug šal- tinių apie Lietuvos dvasininko mirtį, laidotuves ir net spausdintą literatūrinį

¹⁹ AKPW, p. 39–40.

²⁰ ACV, t. 1/2, l. 83r–v: *Magnifici domini Petri Gorinski palatini Masoviae gratiarum actio. Item anno quo supra die vero Jovis nonas mensis Maii magnificus dominus Petrus Gorinski palatinus Ducatus Mazoviae ac Illustris principis et Reverendissimi in Christo patris olim domini et domini Joannis ex Ducibus Lithuaniae Dei gratia episcopi Posnaniensis exequu- tor ac fidei commissarius in medium suarum dominationum veniens ac non sine modica praefatione et venustate verborum materno || linguaio illoquutus est, agens denique sum- mas et immortales gratias, quod suae dominationes illos apparatus seu exuvia pro funebri pompa eiusdem principis demortui ascripta, quae jure eos concernebant, pro earum geminis probitatibus relaxare et in alios usus destinare dignatae sunt et id ab eis summe depre- cans quatenus curae eorum esset ut de aedificiis huius ecclesiae perfaciendis deque residuo sumptu providere benigne vellent aut suum praelatum ut et tanquam sponsae suae virum Reverendissimum et illustrem dominum episcopum Vlnensem ad id obeundum suis preci- bus inducerent. Nam, ut dixit, quarta pars per olim reverendissimum dominum episcopum Posnaniensem legatorum et pro ornatu huius ecclesiae convertendorum, dubium est si ad debita contracta non expeditur et id debere de scientia principum. Quo audito domini de capitulo per procuratorem capituli eam gratiarum actionem gratissimam exceperunt super vero petitione sua consulere se se dixerunt.*

²¹ AKPW, p. 51, 53, 61.

paveldą jam atminti. Palikdami mūsų velionį Vilniaus katedroje, apžvelgsime šį kūrinį – *In immaturam mortem Illustrissimi eiusdemque Reverendissimi Ioannis praesulis Posnaniensis de Ducibus Lithuaniae Principis epicedion.*

KA BŪLOJA SPAUSDINTAS ŽODIS APIE JONO NETEKTĮ?

Šį kūrinį parašė Cechanuve (Ciechanów) apie 1517 m. gimęs jaunas Mazovijos plikbajoraitis Stanislovas Čarnis Chroščekis (Stanisław Niger (Czarny) Chrościeski). XVI a. trečiame dešimtmetyje Cechanuvą valdė Jono iš Lietuvos kunigaikščio dvaro maršalas Petras Gorinskis (Piotr Goryński)²². Berods, 1536 m. jaunuolis mokėsi Poznanės mokykloje, o paskui 1537–1538 m. studijavo Leipcigo universiteto Švenčiausiosios Mergelės Marijos kolegijoje (Collegium Beatae Mariae Virginis, arba *Frauenkolleg*). Jis svajojo ateityje studijuoti mediciną. Grįžęs Lenkijon po studijų Leipcigo ir Paduvos universitetuose, jis gydytojavo Gurkiečių dvare²³. 1566 m. kitas buvęs Stanislovo gydytas ligonis, Žygimantas Augustas, patvirtino jo bajorystę; 1557 m. Stanislovas ėjo Poznanės miesto tarybos nario pareigas, 1558 m. – buvo antrasis burmistras, 1567 m. – pirmasis burmistras²⁴. Kaip literatas jis genialaus Klemenso Janickio bendraamžis ir pažįstamas, bet toli gražu ne pastarojo lygio poetas; Čarnio darbai negausūs²⁵. Galima įtarti, kad jis kadaise Joną laikė galimu mecenatu, bet be sėkmės: *Et mihi, si modo sum sacro numerandus in albo /In probitate tua spes animosa fuit. / Nam mea colla mari vastis et mersa procellis/ E mediis poterat tollere solus aquis* (eil. 25–28): „Ir aš drąsiai pasitikėjau Tavo gerumu, jei tik man būtų lemta būti įtrauktam į dvasininkų sąrašą, nes Tu vienas galėjai ištraukti iš vandenų mano kaklą, skęstantį milžiniškose jūros audrose. Būta vilties, kad galėsi ištraukti mano galvą iš giliosios gelmės, iš verpetuoto vandens bangų.“ Regis, jo *Epicedijas* nesulaukė didesnės auditorijos. Žinomų rankrašti-

²² *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8: *Girdwoyń Michał–Gross Adam*, Wrocław [i in.]: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1959–1960, p. 323–324.

²³ Ludwik Ćwikliński, *op. cit.*, p. 4–10; 1570 m. Stanislovas dedikavo humoralinės medicinos knygutę (*Libellus de humoribus*) Andriejaus Gurkiečio sūnui Lukui (*ibid.*, p. 12, 23).

²⁴ *Władze miasta Poznania*, t. 1: *1253–1793*, oprac. Jacek Wiesiolowski, Zofia Wojciechowska, Poznań: Wydawnictwo Miejskie, 2003, p. 113, 115, 128; Ludwik Ćwikliński, *op. cit.*, p. 9–11.

²⁵ Juos aprašė Ćwikliński (*ibid.*, p. 12–14) ir juos spausdino straipsnio priede.

nių nuorašų nėra, o išlikęs tik vienas egzempliorius, kuris tikriausiai priklausė Zaluskių bibliotekai, kol neatsidūrė caro rankose. Dabar jis saugomas Rusijos nacionalinėje bibliotekoje, Petrapilyje (signatūra 6.22.683, iš rinkinio *Knigi XVI veka na evropiejskich jazykach*). Iš šio caro bibliotekos pasisavinto leidinio XIX a. pab. nežinomo asmens padarytą nuorašą Lvivo literatūrologui Liudvikui Čviklinskiui (Ludwik Ćwikliński) perdavė toks prof. Zielinskis (Zieliński). Šį nuorašą su tam tikromis pataisomis prof. Čviklinskis spausdino 1900 m. Lvivo mokslininkų Krokuvos universiteto 500-metinėms skirtame leidinyje²⁶.

Šio veikalio struktūra tradicinė – trumpa įžanginė epigrama, prozinis kreipimasis į Didžiosios Lenkijos generalinį seniūną Andriejų Gurkietį, eiliuotas (156 eil.) kreipimasis į likimus nulemiančias deives Parkas ir į pačią nelaiku mirusio Jono vėlę. Paskui eina Stanislovo dveilis (*distichon*), skirtas Gurkiečiui, ir dešimteilis (*dekastichon*), kuriuo Stanislovas sveikina savo draugą, Valentinę Nitijų, tapus Halės mokyklos vadovu. Nitijus pats parašė aštuoneilį neįvardyto velionio (Jono) garbei. Apie Nitijų žinoma nedaug. Jis kilęs iš Chelmno, nors kitas šaltinis teigia, kad iš Vroclavo, kur 1567 09 21 jis mirė, eidamas miesto tarybos sekretoriaus pareigas. Silezijos Legnicos ir Vroclavo miestuose jis dirbo notaru. 1537 m. jis jau turėjo Leipcigo universiteto magistro laipsnį. 1537 01 08 Nitijus kreipėsi į Chelmno vyskupą Janą Dantyšeką kito studento, Chrisopho Montago stipendijos reikalu; nežinoma, ar jis panašiai susijęs su Stanislovu²⁷.

Panašaus į epicedijos struktūrą formato yra ir šiek tiek vėlyvesni 1553 m. Jono Radvilos Vitenberge, 1580 m. Valerijono Protasevičiaus Vilniuje, 1604 m. Kristupo Radvilos Vilniuje spausdinti poetiniai apraudojimai²⁸. Leidinyje nėra nei Jono, nei kito žmogaus herbo atvaizdų. Tuo jis skiriasi nuo daugelio vėlyvesnių pavyzdžių.

²⁶ Ludwik Ćwikliński, *op. cit.*, p. 7, 15–22. Turbūt Čviklinskio paminėtas „profesor Zieliński“ – žymus Petrapilio, vėliau Varšuvos universiteto klasikinės filologijos profesorius Tadeušas Zielinskis (Tadeusz Zieliński), 1859–1944.

²⁷ Nitijus vyskupui mini, kad tarpininkauja dėl kolegos – *magister Christophorus Montag, Collegii Beatae Mariae Virginis collega* – gavusio iš vyskupo ir Lubavos miesto tarybos aštuonerių metų stipendiją, kurios galiojimas neseniai pasibaigė. Stipendija perduota Nitijui, kuris aprašo gan turtingo Montago bėdą: *Internet Corpus of Ioannes Dantiscus Texts and Correspondence, Corpus of Ioannes Dantiscus' Latin texts*, Letter #1572, dantiscus.al.uw.edu.pl.

²⁸ *XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*, sudarė Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, §2, p. 61, §62, p. 80–82; *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*, sudarė Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, §704, p. 168.

Kūrinių komplektą atveria vokiečių poeto, vėliau tapsiančio žymiuoju Silezijos liuteronų giesmininku bei teologu, Nordhausene gimusio Jono Giga-so (Heune arba Riess) Lenkijai skirta aštuonių eilučių epigrama, kur poetas pristato Stanislovo Mūžą, dėl kurios išaugo Sarmatijos krašto šlovė: *Crescet Sarmaticae sic bona fama plagae*²⁹. Toliau eina prozinis tekstas, kuriuo Stanislovas kreipiasi į galingiausią Poznanės vietinės valdžios atstovą, poną Andriejų Gurkietį, Poznanės kaštelioną bei visos Didžiosios Lenkijos generalinį seniūną.

Stanislovas kašteliono prašo nesistebėti, kad toks žmogelis, tuo labiau išei-vis, drįstas kreiptis į jį paramos, nes iš tikrųjų ne jisai, Stanislovas, prašo pagal-bos, o Andriejui lygus kunigaikštis – velionis vyskupas Jonas: *principis ianua patet semper principibus*: „vieno kunigaikščio durys visada atsiveria kitiems kunigaikščiams“. Toks žaidimas dėl atsakomybės už kūrinių, kurio tikslas, iš esmės, – iškaulyti pinigų Stanislovo naudai, gana delikatus. Vyskupas kadaise buvo daugelio globėjas, dabar jis Stanislovo, tiksliau, Andriejaus klientas, ieškantis Gurkiečio paramos: *Olim multorum patronus et praesidium, nunc ecce cliens, nunc ecce indiget praesidio, se et sua omnia in tuum committit patrocinium*: „tas, kuris kadaise buvo daugelio žmonių globėjas ir rėmėjas, dabar yra globotinis; dabar jam reikia paramos, save ir savo reikalus patiki tavo globon“. Kaip rodo ir šis pavyzdys, Stanislovo sakiniai gerai balansuoti pagal žodžių eilę, aliteraciją ir sąskambį (*pat...*, *prae...*, *nunc ecce cl...*, *nunc ecc...*, *prae...*, *pat...*). Tekstas sklandžiai skamba, kartoja visą gamą madingų antikinių/renesansinių bendrųjų vietų ar tiesiog banalybių apie gyvenimo besikaitaliojimus, nestabilumus – *Mutantur omnia mutamur et nos...* (ga-lima autorystė: Lotharo I), *nunc sumus pueri, iam senescimus, iam vivimus, iam morimur, nunc egemus, nunc ditescimus*: „Viskas keičiasi, ir mes taip pat keičiamės: vieną dieną mes dar vaikai, o štai jau senstame; vieną dieną gyvuojame, kitą mirštame; čia mes ubagaujame, o nūnai praturtėjame.“ Stanislovo tekstą skaityti nesunku. Tam tikros formos jam patinka – sujungti sakinio dalis su *en...* *en: en comitatur me, en coram solus adest*. Retkarčiais Stanislovas naudoja be tikro reikalo graikų žodį – teksto koloritui: *enkomiasten*. Leidinio tekstuose nėra aiškių įrodymų, kad Stanislovas skaitė arba pats rašė

²⁹ Ludwik Ćwikliński, *op. cit.*, p. 7, 15; Heinrich Kämmerl, „Gigas, Johannes“, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. 9, 1879, p. 167 (<https://www.deutsche-biographie.de/pnd100286208.html#adbcontent>).

graikiškai. Jis cituoja keletą Antikos ir mažesniu kiekiu Biblijos pasaulio pavyzdžių, kaip dera prisiminti, šlovinti gerus vyrus, kad jie taptų pavyzdžiais mūsų laikams: *laudes magnorum virorum*, tarsi citata iš Ovidijaus *Ex Ponto, Cottae Maximo*, 2.3.47: *Tu quoque magnorum laudes admitte virorum*, arba tai bent to teksto priminimas. Jis pamokslauja, kad kolega turėtų kolegai padėti, pagal senovės praktiką: Periklis šlovino žuvusius Atėnų karius, Babilonas apraudojo Aleksandrą Didįjį, Metelas Makedonietis rimta, nors trumpa, kalba pagyrė Scipijoną Afrikietį, tiksliau, Scipijoną Emilijaną Afrikietį. Jis prideda neva Metelo žodžių citatą: *Venite, cives, moenia urbis nostrae corruere*. Stanislovas cituoja Metelo Makedoniečio žodžius pagal Valerijaus Maksimo įvykių aprašą: „Concurrere, concurrere“, inquit, „Cives! Moenia nostrae Urbis eversa sunt. Scipioni enim Africano intra suos penates quiescenti nefaria vis allata est“³⁰. Iš Biblijos Stanislovas skaitytojams primena Egiptan išvaryto Juozapo, kuris savo tėvą Jokūbą laidojo Kanaane, atvejį. Ką bekalbėti apie Judo Makabėjo nuopelnus žydų tautai. Stanislovas taip pat kreipia Gurkiečio dėmesį į paskutinio romėnų karaliaus, Tarkvinijaus Išdidžiojo, ryškę – Junijų Brutą, kurio veiksmus pagyrė jo kolega, konsulas Publijus Valerijus Publikola. Šie Antikos ir Biblijos pasaulių veikėjai, – gerai žinomi mokykliniai pavyzdžiai, kuriuos pažįsta (bent atpažinti turėtų) kiekvienas moksleivis. Tai nėra būtinai gilaus išsilavinimo ženklas. Vis dėlto, negalima neigti, kad autorius tikslingai valdo savo žinias. Įdomu, kad Stanislovas lygina Poznanės seniūną ir vyskupą su Romos konsulais: *unius provinciae, unius urbis duo capita, licet in evangelicis ille, tu in civilibus negotiis*: „buvote vienos provincijos, vieno miesto dvi galvos, jam vadovaujant dvasiniams, tau – valdiškiems reikalams“. Iš tiesų, tai ir buvo Gurkiečių šeimos politika – Poznanės vaivada Lukas, *homo dives, habendi cupidus* („turtingas ir gobšus vyras“), atsisakė savo vaivados pareigų sūnaus Andriejaus naudai, prašydamas karalių jam pačiam suteikti vyskupystę... Netrukus 1538 m. Lukas tapo Kujavijos ordinaru su pretenzijomis kilti aukščiau³¹. Tokie Antikos didvyriai turėjo patys lipti į oratoriaus sakyklą, bet

³⁰ Valerius Maximus, *Factorum et dictorum memorabilium libri novem*, IV, 12.

³¹ Biblioteka Kórnicka, Rkp. 218, *Acta Tomiciana*, t. 18 (1538–1539), l. 21v–22: *Episcopatus Cuiaviensis morte Joannis Carnkowski episcopi vacabat, Lucas de Gorka palatinus Posnaniensis de familia navitarum, vir in statu seculari adhuc magnae auctoritatis, homo dives, habendi cupidus, episcopatum hunc a rege petiit. Et factus est episcopus... Lucas ipse per longi temporis spatium honore ac magistratu castellanatus Posnaniensis fungebatur et*

Andriejui to daryti nereikia, nes tekstas jau paruoštas Jonui pašlovinti. Taip Stanislovas atsisveikina su globėju ir pateikia savo pagrindinį kūrinį – 156 eilutes, 78 eleginius dvideilius.

Kūrinyje – du veikėjai, Stanislovas ir Gurkietis. Jonas čia tik proga įtvirtinti jų bendradarbiavimą. Proga sėkminga – Gurkietis tikriausiai pagaliau fundavo leidinio spausdinimą. Kaip Jono istorijos šaltinis šis tekstas menkavertis tuo, kad faktų nesuteikia, išskyrus apgalvotą kapo įrašą: *Hic iacet insigni regum de stemmate praesul / Meque meas coluit qui pietate deas* (kuris iš esmės tiktų bet kuriam karališkosios kilmės humanistiniam ordinarui: „Čia guli garbingos karalių kilmės vyskupas, / Kuris pareigingai gerbė mane ir mano deives“³²) ir fiktyvūs paskutiniai Jono ištarti žodžiai: *Nil mihi cum vitiis, dixit, mala stupra valete / Ambitio valeat iam scelus omne vale*: „Nenoriu nieko bendro turėti su ydomis, – ištarė jis, – gėdingos blogybės, sudie. Sudie, tuštybe; visos nuodėmės, sudie.“ Vis dėlto tekste slypi kai kurios istorinės žinios, pavyzdžiui, Stanislovas mini 1536 m. Poznanę nusiaubusį gaisrą. Jis taip pat teigia, kad Jonas būtų neturtingoms miesto nuotakoms suteikęs kraitį – nors apie tokį vietinį paprotį nieko nežinoma, miesto kronika liudijo, kaip 1537 m. katalikybėn atsivertusioms žydaitėms vyskupas suteikė 10 markių kraitį³³. Galų gale šis kūrinys – literatūrinis paminklas, kuris gal atspindi platesnės visuomenės reakciją į vyskupo mirtį, naudojant antikinę formą, bendrąsias literatūrinės vietas. Vis dėlto, tai taip pat paties Jono literatūrinės propagandos veikalų receptijos įrodymas. Jonas – geras vyskupas, bet labiausiai tikėjimo, Jogailaičių žemių gynėjas. Tokį Jono įvaizdį – Bažnyčios Vytį – nupiešė visa eilė 1536–1538 m. spausdintų proginių, efemerinių veikalų, oficialių leidinių – 1538 m. Krokuvoje spausdintas vyskupijos kalendorius (*Rubicella*),

---

simul erat generalis Magnae Poloniae capitaneus, nactus postea Palatinatum Posnaniensem, castellani cum ipso capitaneatu Andreae filio suo resignavit [...] Accidit enim [...] quod Joannes ex Ducibus Lithuaniae, epsicopus Posnaniensis moreretur. Lucas iste pontifex designatus decreverat, relicto Cuiaviensi episcopatu, Posnaniensem petere, ut eo commodius episcopatum et bona sui patrimonii administraret, et quasi domi suae, in qua natus est, una cum Andrea filio agens, suam filiique potenciam confirmaret roboraretque.

³² Apie Jono Vilniaus katedros antkapį žr. S. C. Rowell, „Jogailaičių dinasto Jono iš Lietuvos kunigaikščių sąsajos su Vilniaus katedra“, in: *Žodžiai, ženklai, simboliai, prasmės*, sudarė Rūta Čapaitė, Gitana Zujienė, (*Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimai pagalbinių istorijos mokslų aspektu*), Vilnius: LII leidykla, 2019, p. 123–146, čia p. 141 ir išn. 46.

³³ Straipsnis apie Jono santykius su kitatikiais ruošiamas spaudai.

1538 m. Leipcige spausdintas Poznanės katedros ir vyskupijos valandynas (*Diurnale horarum*): *Ut spernit scythyce hic cathaphractus tela pharetrae / Deque Getis Domino iusta trophea parat, / Demona sic vastat precibus liber iste malignum, / Quem tibi dat Praesul, gloria Sarmaciae, / Gloria Sarmaciae Praesul, quem vivere, Lector, / Optabis, vindex nam tibi pacis erit*³⁴. Čia Stanislovas kreipiasi į rūstoką Lietuvos kareivį: *Tu, Lithuane asper, volucris certare sagitta / Qui bene scis, belli nec minor arte tamen / [...] nec armis / Inferior, metuit quem Scythia saepe rapax*³⁵. *Unica Sarmatici gloria spesque soli. / Princeps, dux, pater et praesul venerande, Ioannes*: „Tu, rūstusis lietuvi, kuris sparnuota strėle ir nemenkesniu karo menu gerai moki kautis, kurio dažnai bijodavo skitų plėšrūnas“; „Vienintelė sarmatų žemės garbė ir viltis. Kunigaikšti, vadove, tėve, gerbiamas vyskupe Jonai“.

Jonas – karalių kilmės kunigaikštis, kaip jau žinome iš prozinio kreipimosi Gurkiečiui: *Flete duces, dux ecce iacet de semine vestro / Prostratus dextra, mors rabiosa, tua... princeps, dux, pater alme vale*: „Apraudokite jį, kunigaikščiai. Štai čia guli jūsų kilmės kunigaikštis, parblokštas tavo dešine ranka, pasiutusi mirtie“. Dar viena sąsaja su proziniu tekstu – gero gyvenimo motyvas: *Qui cupis aeternum vivere, vive bene*: „Kas nori amžinai gyventi, tegyvena dorai“ (tada tave prisimins).

Verkšlenantis poetas priekaištauja Jonui dėl jam patikėtų žmonių apgaulės – jo veidas, jo amžius tarsi žadėjo jiems ilgą bendravimą, jis turėjo pasenti jų tarpe, o dabar jis – pelenai, jo avinėlius puola negailestingi vilkai. Poznanė jį aprauda, jis turėjo atstatyti jos sudegintas miesto sienas – gal tai prozos citatos apie tai, kaip *moenia corruere*, atspindys? 1536 m. iš tiesų Poznanėje įvyko didelis gaisras, per kurį sudegė 175 mūriniai namai, 12 bokštų³⁶. Aišku, kad Mazovijos kilmės poetas kreipia dėmesį ne į gimtąjį kraštą arba Lietuvą, o į

³⁴ [Panašiai] kaip šis apsiginklavęs raitelis paniekina skitų [t. y. totorių] strėlinės šaudmenis ir Viešpačiui ruošiasi įsigyti teisėtų trofėjų iš getų [t. y. rusų maskvėnų], taip ir piktą velnią maldomis naikina ši knyga, kurią Tau teikia vyskupas, Sarmatijos šlovė, šlovė Sarmatijos vyskupas, kuriam, Skaitytojau, palinkėsi ilgų metų, nes jis Tau bus ramybės gynėjas.

³⁵ *Asperitas* – apskritai neigiama savybė, žr. Agripas 1553 m. kalbą Jono Radvilos garbei: *cunctis tamen erat aequalis, nemini asper* – Ramunė Dambrauskaitė Muralienė, „Venclovo Agripas Lietuvos laidotuvių kalba apie Joną Radvilą“, in: *Literatūra*, Nr. 51 (3), 2009, p. 124–136, p. 135.

³⁶ Ryszard Marciniak, „Pożar miasta i zamku w 1536 roku“, in: *Kronika Miasta Poznania*, Nr. 72 (2004, Nr. 4), p. 157–161.

Didžiąją Lenkiją su Gurkiečių šeima, ir nesistengia prisimeilinti Jono žmonėms – Petruui Gorinskiui ir kitiems dvarionims. Jono gedi Pijeridės – Mūzos, Parnaso kalno gyventojos. Jo dvasininko vaidmuo primintas Vergilijaus žodžiais: *Non est, ut quondam redimitus tempora vitta / Cum tulit immenso grandia sacra Deo. / Non est ille, feros totiens qui contudit hostes, / Invadunt patriam qui, Lithuane, tuam*: „jis jau ne toks, koks anksčiau buvęs. Jo galvos nebeapjuos, kaip kadaise, vainikas, kai didžiajam Dievui nešdavo kilnias aukas. Jis nebe tas, kuris tiek kartų sutriuškino, lietuvi, tavo tėvynėn įsiveržiančius beširdžius priešus“. Dar viena galima Vergilijaus citata (arba dažnai pakartota literatūrinė vieta): Kiekvienam ateis jo diena³⁷. Tai epinės poezijos tema – *quantum mutatus ab illo Hectore*, turinti savo atitikmenį leidinio prozinėje dalyje. Autorius prisimena jaunos Vergilijaus didvyrius, Nisą ir Eurialą, kovojusius Enėjo italų karuose. Kaip Horacijus arba Ovidijus – arba tiesiog pagal moksleiviams įkaltas literatūrinės banalybes – jis aprašo drąsumo pavyzdžius iš gamtos – jų jaunikių gyvybei grasinančius priešus draskančius lokius ir liūtes.

Nors poetas mini Parkas (Parcae, likimo deivės), Mūzas – Pijerides, Tespijų mergeles, o jokių šventųjų, tačiau Stanislovas sėkmingai derina Antikos ir krikščionių kultūras, be krikščioniško pamaldumo motyvų. Urna čia stovi. Jeigu nori amžinai gyventi, gyvenk gerai. Bet jeigu jis praleido gerą gyvenimą, kodėl dangaus oru nekvėpuoja? Tu klysti – kunigaikštis vaikšto dangaus rūmuose, urnoje laikoma tik jo žemiškojo gyvenimo išnara. Cituojami esą paskutiniai Jono žodžiai, kuriais jis atsižada nuodėmių (žemiškų nusikaltimų).

Kartais autoriaus stilius sunkokas. Jis gali sakinį pradėti vienaskaita (tu, tavo), o jį pabaigti daugiaskaita (jus, jūsų) – neaišku, ar dėl eilės metro, ar dėl apsileidimo: *Tu quoque, turba Dei, vatem deplangite vestrum* („Tu irgi, Dievo minia, apverkite savo vyskupą“); arba: *Quo, pie pastor, abis?... vestrae en dilaceramur oves* („Kur išeini, malonus ganytojau? [vilikai] sudrasko mus, jūsų avinėlius“). Sakinyje žodžių eilė gali būti supainiota. Poetas nuvalkiotų posakių nevengia, pvz. *atrox mors* (bjaurioji mirtis), *crudelia numina, Parcae* (negailestingos deivės, Parkos), kurie skamba tarsi citatos.

Paskutiniuose dviejuose 1538 m. leidinio puslapiuose yra dar trys anksčiau mokslui nežinomi (t. y. niekur neperspausdinti) asmeninio pobūdžio

³⁷ Su kalba apie anadienos vainiką karalius Anijus sveikina Enėjo tėvą Anchisą – *Aeneis III, 81; stat sua cuique dies (Aeneis X, 476)*.

eilėraščiai: Stanislovo dveilii Andriejaus Gurkiečio garbei, dešimt eilučių, skirtų jo draugui, Valentinui Nitijui, iš Leipcigo išvažiaavusiam vadovauti į Halės mokyklą, ir pagaliau aštuonetas paties Nitijaus eilučių vyskupo Jono atminimui. Gale spaustuvininkas Valentinus Šumanas žaismingai pateikia tipografinių klaidų sąrašą.

Apibendrinant galima sakyti, kad išlikę šaltiniai leidžia atkurti Jono mirties aplinkybių gaires ir pasekmes – apeigas Poznanėje ir Vilniuje, bandymus pertvarkyti Jono aparatą, jo pinigų trūkumus. Nors šiandien Vilniaus katedroje nebematome jo koplyčios su antkapiu, tačiau žinome apie senus įrašus. Ambicingo medicinos studento dėka ir dėl jo mecenato Didžiosios Lenkijos generalinio seniūno dosnumo turime pirmą išlikusį spausdintą Lietuvos – nors ir tuometinio Poznanės – vyskupo laidotuvių panegiriką. Gaila, kad dokumentas nieko neprideda prie Jono gyvenimo faktų krūvelės – iš esmės jis jokių asmeninių duomenų nesuteikia. Vis dėlto tas epicedijas atspindi paties Jono Poznanėje (tiksliau Leipcige) paskelbtą vyskupo-raitelio įvaizdį. Juodųjų mokslų gerbėjas gal sakytų, kad taip prognozuota Jono lemtis nuo pat jo prasidėjimo, nes tokia buvo Motiejaus Miechovitos sukurto horoskopo pranašystė – būti ambicingu, bet galų gale nesėkmingu karalaičiu.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

RANKRAŠTINIAI ŠALTINIAI

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (AAP), *Acta Capituli Posnaniensis*, t. 8 (1515–1524) (taip pat: CP, t. 35); t. 10 (1532–1539) (CP, t. 37); t. 11 (1539–1548) (CP, t. 38).

Acta Episcopalia, t. 8: *Acta Joannis ex Ducibus Lithuaniae, episcopi Posnaniensis*, 1536–1538, et al., 1538–1546).

Acta vicarii generalis, 1537 – CP 111.

Dokumenty pergaminowe Kapituły katedralnej a lat 1243-1645 (DK Perg), 273 (1538 03 19).

Biblioteka Kórnicka, Rkp. 218, *Acta Tomiciana*, t. 18 (1538–1539).

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius, f. 6–152, f. 6–153, f. 6–154; f. 43, b. 210/2: *Acta capituli Vilnensis* (toliau: ACV), t. 1/2.

SPAUSDINTI ŠALTINIAI

Acta Tomiciana, tomus octavus decimus, coll. Venceslaus Urban, Andreas Wyczański, Richardus Marciniak, Kórnik: Sumptibus Bibliothecae Kornicensis, 1999.

Akta kapitul z wieku XVI wybrane, wyd. Bolesław Ulanowski, t. 1, d. 1: *Akta kapitul poznańskiej i włocławskiej (1519-1578)*, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, Skład główny w Księgarni spółki wydawniczej polskiej, 1908.

Internet Corpus of Ioannes Dantiscus Texts and Correspondence, Corpus of Ioannes Dantiscus' Latin texts, dantiscus.al.uw.edu.pl.

In immaturam mortem Illustrissimi eiusdemque Reverendissimi Ioannis praesulis Posnaniensis [!] de Ducibus Lituaniae Principis epicædion, Stanisław Chroscesio Nigro, Czechanowiense Autore, Lipsiæ: excudebat Valentinus Schumann, Anno MDXXXVIII.

LITERATŪRA

XV–XVI a. *Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*, sudarė Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.

XVII a. *Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*, sudarė Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

ĆWIKLIŃSKI LUDWIK, „Żywot i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego, humanisty i lekarza poznańskiego wieku XVI-go“, in: *Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy fundacyi jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego*, Lwów: Nakładem Senatu Uniwersytetu Lwowskiego z Drukarni E. Winiarza, 1900, p. 185–211.

DAMBRAUSKAITĖ-MURALIENĖ RAMUNĖ, „Venclovo Agripas Lietuvio laidotuvių kalba apie Joną Radvilą“, in: *Literatūra* 51 (3), 2009, 124–136.

KÄMMEL HEINRICH, „Gigas, Johannes“, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 9 (1879), p. 167: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd100286208.html#adbcontent>

Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a., sud. Vytautas Ališauskas, Tomasz Jaszczolt, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, (*Bažnyčios istorijos studijos*, t. 2), Vilnius: Aidai, 2009.

LUTYŃSKI KONRAD, *Kapituła katedralna w Poznaniu w XVI wieku. Organizacja i majątek*, (*Studia i materiały*, t. 30), Poznań: Wydział Teologiczny UAM, 2000.

MARCINIAK RYSZARD, „Pożar miasta i zamku w 1536 roku“, in: *Kronika Miasta Poznania*, Nr. 72 (2004, Nr. 4), p. 157–161.

Polski Słownik Biograficzny, t. 8: *Girdwoyń Michał-Gross Adam*, Wrocław [i in.]: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1959–1960.

Polski Słownik Biograficzny, t. 31: *Rehbinder Jerzy-Romiszewski Modest*, Wrocław [i in.]: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1988–1989.

ROWELL, S. C., „Jogailaičių dinasto Jono iš Lietuvos kunigaikščių sąsajos su Vilniaus katedra“, in: *Žodžiai, ženklai, simboliai, prasmės: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimai pagalbinių istorijos mokslų aspektu*, sudarė Rūta Čapaitė, Gitana Zujienė, Vilnius: LII leidykla, 2019, p. 123–146.

WIESIOŁOWSKI JACEK, „Młode lata Doktora Reszki burmistrza Poznańskiego“, in: *Kronika miasta Poznania* 2001, Nr. 1: *Lekarze*, p. 22–40.

Władze miasta Poznania, t. 1: *1253-1793*, oprac. Jacek Wiesiołowski, Zofia Wojciechowska, Poznań: Wydawnictwo Miejskie, 2003.

Olim multorum patronus et praesidium, nunc ecce cliens:
The Death and Posthumous Eulogy of Prince John of
the Lithuanian Dukes, Spring 1538

S u m m a r y

When Bishop John of the Lithuanian Dukes was translated from Vilnius to Poznań in the spring of 1536 he was already seriously ill with malarial fever. The ceremonies involved with his official ingress to his new see in March 1537 were curtailed and he was active personally in diocesan affairs (the consistory court) only during the spring and summer months. Bishop John died from his illness, quartan fever, on 18 February 1538. This article describes the processes which took place in the three months following the bishop's demise: the withdrawal of his court and most of his administration from Poznań, his Requiem Mass in his cathedral sung by the suffragan bishop, Adrian Żakowski O.P. and the transportation of his corpse for eventual burial in Vilnius Cathedral, which took place in May 1538. Meanwhile in Leipzig a Mazovian student, Stanisław Czarny Chrościeski composed an *epicedion* or funerary eulogy in honour of the deceased prelated, dedicated to the Captain General of Greater Poland, Andrzej Górka. This work in Latin prose and verse was published for the first time from a nineteenth-century transcript by the literary historian Ludwik Ćwikliński in 1900 and has gone unremarked by Church historians for more than a century. The sole surviving copy of the 1538 Valentin Schumann imprint is held in the Russian National Library in St Petersburg and is reproduced here with a Lithuanian prose translation. Alongside Chrościeski's compositions are epigrams by other Leipzig acquaintances of our author, later stars of the Silesian Lutheran Parnassus, Johannes Gigas and Valentin Nitius, master of the local school. Chrościeski's prose address to Górka is interesting for its conceit that it is not Stanisław who seeks patronage but Prince John himself. Unfortunately neither this text nor the verse address to the Fates reveals details about the bishop's life and the circumstances of his death but the references to John as a warrior appear to confirm the reception of the prince-bishop's own propagated self-image, known from contemporary occasional Latin verse.

KEYWORDS: John of the Lithuanian Dukes (1499-1538); bishop; Vilnius; Poznań; death; memory; epicedion; Stanisław Czarny Chrościeski (ca 1517-1578).